

Protest w demokratycznym społeczeństwie

Scenariusz lekcji

Protest w demokratycznym społeczeństwie

**Materiały dydaktyczne dla nauczycieli do filmu
„Potomkowie cywilizacji łacińskiej” prezentowanego
w ramach projektu „watchdocstogether.eu”**

Scenariusz lekcji

Opracowanie: Marcin Wolny, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Cykl: WATCH DOCS w Szkole

Grupa Wiekowa: Szkoła Ponadpodstawowa

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie, historia,
historia i teraźniejszość, zajęcia z wychowawcą

ORGANIZATORZY

 HELSIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

**WATCH
DOCS**

WSPÓŁFINANSOWANIE

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach programu dotacji Parlamentu Europejskiego w dziedzinie komunikacji. Parlament Europejski nie uczestniczył w przygotowaniu materiałów; podane informacje nie są dla niego wiążące i nie ponosi on żadnej odpowiedzialności za informacje i stanowiska wyrażone w ramach projektu, za które zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami odpowiedzialni są wyłącznie autorzy, osoby udzielające wywiadów, wydawcy lub nadawcy programu. Parlament Europejski nie może być również pociągany do odpowiedzialności za pośrednie lub bezpośrednie szkody mogące wynikać z realizacji projektu.

Potomkowie cywilizacji łacińskiej

Reżyseria: Robert Kowalski
Zdjęcia: Paweł Sierpiński, Paweł Łysakiewicz,
Franciszka Lewandowska
Montaż: Rafał Bryll
Produkcja: OKO.PRESS

Ich celem jest „Wielka Polska Narodowa”. Wykrzykują to co roku, maszerując ulicami Warszawy 11 listopada, w dniu państwowego Święta Niepodległości. Zaczęło się w 1996 roku. Wtedy maszerowała tylko radykalna partia narodowców, Narodowe Odrodzenie Polski. Od 2010 roku ugrupowania skrajnej prawicy idą razem. ONR, Młodzież Wszechpolska, Autonomiczni Nacjonaliści i inni. W pierwszych, niedużych marszach manifestowano dumę narodową w jawnie faszystowski i antysemicki sposób. Mężczyźni w brunatnych koszulkach wznosili ręce w hitlerowski geście. Z czasem rzymski salut zastąpiono Bogiem, Maryją i krzyżem. Jednak mimo ostrożności organizatorzy nie są w stanie powstrzymać haseł antysemickich. „Żydzi precz, nasza polska rzecz” to doroczny standard. Marsz Niepodległości rósł z roku na rok. W 2018 defilowało już 250 tysięcy osób. Wśród nich Jarosław Kaczyński. Organizatorzy podkreślają, że uczestnicy to „zwykłe polskie rodziny z dziećmi”. Film przedstawia Marsze w latach 2016-2020. Na wszystkich obowiązywało nieformalne porozumienie z Policją o niewchodzeniu sobie w drogę. Na wszystkich manifestowano szowinizm, antysemityzm, rasizm i homofobię. Na wszystkich wieszczono rychłą śmierć wrogom ojczyzny.

Czas trwania lekcji: 90 minut

Cele lekcji

Dzięki lekcji uczeń:

1. Omawia wybrane aspekty zaprezentowanego filmu;
2. Identyfikuje prawa i wolności człowieka;
3. Poznaje zasady, na podstawie których mogą być ograniczane prawa i wolności człowieka;
4. Poznaje znaczenie wolności zgromadzeń i wolności słowa oraz zasady korzystania z nich;
5. Identyfikuje znaczenie wolności zgromadzeń w historii Polski oraz historii powszechnej;
6. Poznaje szkodliwe konsekwencje posługiwania się stereotypami i znaczenie mowy nienawiści;
7. Nabywa umiejętność lektury tekstów napisanych w języku prawnym;
8. Formułuje i uzasadnia pogląd na zadany temat;

Powiązanie z podstawą programową

Scenariusz rozwija umiejętności uczniów do wyrażania własnych sądów, budowania argumentacji i udziału w debacie. Kształtuje kompetencje językowe i komunikacyjne uczniów, w tym umiejętność lektury aktów prawnych. Ponadto rozwija umiejętności uczniów w zakresie analizy i interpretacji historycznej. Celem scenariusza jest także poprawa zdolności uczniów do rozumienia i poszukiwania informacji, poprawa zdolności współdziałania i kształtowanie właściwych, wolnych od stereotypów, postaw obywatelskich.

Metodyka pracy

1. Praca z klasą
2. Praca w grupach
3. Praca z tekstem prawnym
4. Dyskusja

Środki dydaktyczne

1. Film „Potomkowie cywilizacji łaćńskiej”
2. Karta pracy
3. Mowa Mariana Turckiego
4. Wyciąg z Konstytucji RP oraz ustawy Kodeks karny
5. Tablica lub tablica multimedialna
6. Komputer, rzutnik, ekran, głośniki
7. Nagrody dla najbardziej aktywnych grup

Scenariusz lekcji

Zadanie 1

Nauczyciel rozdaje uczniom fragment mowy Mariana Turckiego wygłoszonej z okazji 75 rocznicy wyzwolenia Auschwitz - Birkenau (załącznik nr 1), wyciąg z Konstytucji RP oraz Kodeksu karnego (załącznik nr 2), a także kartę pracy (załącznik nr 3). Wspólnie z uczniami ogląda film. Zadaniem uczniów jest udzielenie odpowiedzi na pytania poruszone na karcie pracy. Następnie cała klasa wspólnie dzieli się swoimi odpowiedziami i przemyśleniami na temat filmu.

Zadanie 2

W dalszej kolejności nauczyciel wskazuje uczniom, że zgromadzenia nie muszą stanowić wyrazu wyłącznie do manifestowania stereotypów albo korzystania z mowy nienawiści. Dzieli uczniów na grupy kilkusobowe, w taki sposób, aby w każdej z grup było przynajmniej jedno urządzenie z dostępem do Internetu (np. smartphone lub komputer). Uczniowie są proszeni o identyfikację historycznych zgromadzeń i protestów, które wpłynęły na losy świata i

Polski. Grupa, która zidentyfikuje takie zgromadzenie/protest mówi o tym reszcie klasy, pokrótce opisując czego dotyczyło to zgromadzenie i jak wpłynęło na losy świata lub Polski. Poprawna identyfikacja powinna wiązać się z przyznaniem grupie punktu. Dodatkowe punkty grupa otrzymuje za wskazanie wzorców kulturowych (książek, filmów, obrazów, muzyki, które odwołują się do danego zgromadzenia/protestu). Grupy najbardziej aktywne są nagradzane przez nauczyciela w dowolny sposób wybrany przez nauczyciela (ocena, plusy, cukierki).

W razie problemów uczniów nauczyciel nakierowuje uczniów na takie protesty/zgromadzenia jak np.:

- Sierpień'80
- Marsz na Waszyngton
- Marsz z Selmy do Montgomery
- Protesty na placu Niebiańskiego Spokoju w 1989
- Młodzieżowy Strajk Klimatyczny
- Protesty przeciwko wojnie w Wietnamie
- Rewolucja Róż
- Pomarańczowa rewolucja
- Arabska wiosna
- Marsz solny

- Wystąpienie Marcina Lutra
- Wypadki nowohuckie
- Rewolucja francuska
- Obalenie muru berlińskiego
- Bostońskie picie herbaty
- Protesty Nelsona Mandeli
- Stonewall
- Czarna procesja
- Protesty sufrażystek
- Pogrzeb J. Popiełuszki

Zadanie 3

Nauczyciel prosi klasę, aby przygotowała zbiór reguł odpowiedniego zachowania w trakcie demonstracji (Kodeks demonstranta). W razie problemów uczniów nauczyciel nakierowuje uczniów na tematy, do których kodeks powinien się odnosić np. przemoc, wulgaryzmy, hałas, głoszone hasła, mowa nienawiści, używanie środków pirotechnicznych, spożywanie alkoholu oraz środków odurzających, zasłanianie twarzy itp. Szczególną uwagę uczniów należy zwrócić na odpowiednie wyważenie proponowanych przez nich zakazów z takimi wartościami jak demokracja, wolność zgromadzeń, wolność słowa.

Załącznik nr 1

Przemówienie Mariana Turskiego z okazji 75. rocznicy wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau

Szanowni zgromadzeni, przyjaciele, jestem jednym z tych jeszcze żyjących i nielicznych, którzy byli w tym miejscu niemal do ostatniej chwili przed wyzwoleniem. 18 stycznia zaczęła się moja tzw. ewakuacja z obozu Auschwitz, która po sześciu i pół dniach okazała się Marszem Śmierci dla więcej niż połowy moich współwięźniów. Byliśmy razem w kolumnie 600-osobowej. Wedle wszelkiego prawdopodobieństwa nie doczekam już następnego jubileuszu. Takie są ludzkie prawa.

Dlatego wybaczcie mi, że w tym, co będę mówił, będzie trochę wzruszenia. Oto, co chciałbym powiedzieć przede wszystkim mojej córce, mojej wnuczce, której dziękuję, że jest tu na sali, mojemu wnukowi: chodzi mi o tych, którzy są rówieśnikami mojej córki, moich wnuków, a więc o nowe pokolenie, zwłaszcza najmłodsze, zupełnie najmłodsze, młodsze nawet od nich.

Kiedy wybuchła wojna światowa, byłem nastolatkiem. Mój ojciec był żołnierzem i został ciężko postrzelony w płuca. To był dramat dla naszej rodziny. Moja matka pochodziła z pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego, tam armie się przewalały, tam i nazad łupiły, grabiły, gwałciły, paliły wioski, żeby nie zostawić nic tym, którzy przyjdą po nich. A więc można powiedzieć, że wiedziałem z pierwszej ręki, od ojca i od matki, co to jest wojna. Ale mimo

wszystko, chociaż to było tylko 20, 25 lat, wydawało się to tak odległe jak polskie powstania XIX w., jak rewolucja francuska.

Kiedy dzisiaj spotykam się z młodymi, zdaję sobie sprawę, że po 75 latach wydają się troszkę znużeni tym tematem: i wojna, i Holocaust, i Shoah, i ludobójstwo. Rozumiem ich. Dlatego obiecuję wam, młodzi, że nie będę opowiadał wam o moich cierpieniach. Nie będę wam opowiadał o moich przeżyciach, moich dwóch Marszach Śmierci, o tym, jak kończyłem wojnę, ważąc 32 kilogramy, na skraju wyczerpania i życia. Nie będę opowiadał o czymś, co było najgorsze, czyli o tragedii rozstania z najbliższymi, kiedy po selekcji przeczujesz, co ich czeka. Nie, nie będę o tym mówił. Chciałbym z pokoleniem mojej córki i pokoleniem moich wnuków porozmawiać o was samych.

Widzę, że jest między nami pan prezydent Austrii Alexander Van der Bellen. Pamięta pan, panie prezydencie, kiedy gościł pan mnie i kierownictwo Międzynarodowego Komitetu Oświęcimskiego, kiedy mówiliśmy o tamtych czasach. W pewnym momencie użył pan takiego sformułowania: „Auschwitz ist nicht vom Himmel gefallen”. Auschwitz nie spadło z nieba. Można powiedzieć, jak to się u nas mówi: oczywista oczywistość.

No jasne, że nie spadło z nieba. Może się to wydawać banalnym stwierdzeniem, ale jest w tym głęboki i bardzo ważny do zrozumienia skrót myślowy. Przenieśmy się na chwilę myślami, wyobraźnią we wczesne lata 30. do Berlina. Znajdujemy się prawie w centrum miasta. Dzielnica nazywa się Bayerisches Viertel, Bawarska Dzielnica. Trzy przystanki od Kudammu, ogrodu zoologicznego. Tam, gdzie dziś jest stacja metra, jest Bayerischer Park – Park Bawarski. I oto jednego dnia w tych wczesnych latach 30. na ławkach pojawia się napis: „Żydom nie wolno siadać na tych ławkach”. Można powiedzieć: nieprzyjemne, nie fair, to nie jest OK, ale w końcu jest tyle ławek dookoła, można usiąść gdzieś indziej, nie ma nieszczęścia.

Była to dzielnica zamieszkała przez inteligencję niemiecką pochodzenia żydowskiego, mieszkali tam Albert Einstein, noblistka Nelly Sachs, przemysłowiec, polityk, minister spraw zagranicznych Walther Rathenau. Potem w pływalni pojawił się napis: „Żydom zabroniony wstęp do tej pływalni”. Można znów powiedzieć: nie jest to przyjemne, ale Berlin ma tyle miejsc, gdzie można się kąpać, tyle jezior, kanałów, prawie Wenecja, więc można gdzieś indziej.

Jednocześnie gdzieś pojawia się napis: „Żydom nie wolno należeć do niemieckich związków śpiewaczych”. No to co? Chcą śpiewać,

muzykować, niech zbiorą się oddzielnie, będą śpiewali. Potem pojawia się napis i rozkaz: „Dzieciom żydowskim, niearyjskim nie wolno bawić się z dziećmi niemieckimi, aryjskimi”. Będą się bawiły same. A potem pojawia się napis: „Żydom sprzedajemy chleb i produkty żywnościowe tylko po godzinie 17”. To już jest utrudnienie, bo jest mniejszy wybór, ale w końcu po godzinie 17 też można robić zakupy.

Uwaga, uwaga, zaczynamy się oswajać z myślą, że można kogoś wykluczyć, że można kogoś stygmatyzować, że można kogoś wyalienować. I tak powolutku, stopniowo, dzień za dniem ludzie zaczynają się z tym oswajać – i ofiary, i oprawcy, i świadkowie, ci, których nazywamy bystanders, zaczynają przywykać do myśli i do idei, że ta mniejszość, która wydała Einsteina, Nelly Sachs, Heinricha Heinego, Mendelssohnów, jest inna, że może być wypchnięta ze społeczeństwa, że to są ludzie obcy, że to są ludzie, którzy roznoszą zarazki, epidemie. To już jest straszne, niebezpieczne. To jest początek tego, co za chwilę może nastąpić.

Władza ówczesna z jednej strony prowadzi sprytną politykę, bo np. spełnia żądania robotnicze. 1 maja w Niemczech nigdy nie był świętowany – oni, proszę bardzo. W dzień wolny od pracy wprowadzają Kraft durch Freude [„siła przez radość”]. A więc element wczasów robotniczych. Potrafią przezwyceńczyć bezrobocie, potrafią zagrać na godności narodowej: „Niemcy, podnieście się ze wstydu wersalskiego. Przywróćcie swoją dumę”. A jednocześnie ta władza widzi, że ludzi tak powoli ogarnia znieczulica, obojętność. Przystają reagować na zło. I wtedy władza może sobie pozwolić na dalsze przyspieszenie procesu zła.

I potem następuje już gwałtownie, a więc: zakaz przyjmowania Żydów do pracy, zakaz emigracji. A potem nastąpi szybko wysyłanie do gett: do Rygi, do Kowna, do mojego getta, łódzkiego getta – Litzmannstadt. Skąd większość zostanie potem wysłana do Kulmhofu, Chełmna nad Nerem, gdzie zostanie zamordowana gazami spalinowymi w ciężarówkach, a reszta trafi do Auschwitzu, gdzie zostanie wymordowana cyklonem B w nowoczesnych komorach gazowych. I tutaj sprawdza się to, co powiedział pan prezydent: „Auschwitz nie spadł nagle z nieba”. Auschwitz tuptał, dreptał małymi kroczkami, zbliżał się, aż stało się to, co stało się tutaj.

Moja córko, moja wnuczko, rówieśnicy mojej córki, rówieśnicy mojej wnuczki – możecie nie znać nazwiska Primo Levi. Primo Levi był jednym z najstynniejszych więźniów tego obozu. Primo Levi użył kiedyś takiego sformułowania: „To się wydarzyło, to znaczy, że się może wydarzyć. To znaczy, że się może wydarzyć wszędzie, na całej ziemi”.

Podzielę się z wami jednym osobistym wspomnieniem: w roku '65 byłem na stypendium w Stanach Zjednoczonych w Ameryce i wtedy był szczyt batalii o prawa ludzkie, o prawa obywatelskie, o prawa dla ludności afroamerykańskiej. Miałem zaszczyt brać udział w marszu z Martinem Lutherem Kingiem z Selmy do Montgomery. I wtedy ludzie, którzy dowiadawali się, że byłem w Auschwitzu, pytali mnie: „Jak myślisz, to chyba tylko w Niemczech coś takiego mogło być? Czy mogłoby być gdzie indziej?”. I ja im mówiłem: „To może być u was. Jeżeli się łamie prawa obywatelskie, jeżeli się nie docenia praw mniejszości, jeżeli się je likwiduje. Jeżeli nagina się prawo, tak jak to czyniono w Selmie, wtedy

to się może zdarzyć”. Co zrobić? Wy sami, mówiłem im, jeśli potraficie obronić konstytucję, wasze prawa, wasz porządek demokratyczny, broniąc praw mniejszości – wtedy potraficie to pokonać.

My w Europie w większości wywodzimy się z tradycji judeochrześcijańskiej. Zarówno ludzie wierzący, jak i niewierzący przyjmują jako swój kanon cywilizacyjny dziesięcioro przykazań. Mój przyjaciel, prezydent Międzynarodowego Komitetu Oświęcimskiego Roman Kent, który przemawiał w tym miejscu pięć lat temu w czasie poprzedniego jubileuszu, nie mógł tu dziś przylecieć. Wymyślił 11. przykazanie, które jest doświadczeniem Shoah, Holokaustu, strasznej epoki pogardy. Brzmi tak: nie bądź obojętny.

I to chciałbym powiedzieć mojej córce, to chciałbym powiedzieć moim wnukom. Rówieśnikom mojej córki, moich wnuków, gdziekolwiek mieszkają: w Polsce, w Izraelu, w Ameryce, w Europie Zachodniej, w Europie Wschodniej. To bardzo ważne. Nie bądźcie obojętni, jeżeli widzicie kłamstwa historyczne. Nie bądźcie obojętni, kiedy widzicie, że przeszłość jest naciągana do aktualnych potrzeb polityki. Nie bądźcie obojętni, kiedy jakkolwiek mniejszość jest dyskryminowana. Istotą demokracji jest to, że większość rządzi, ale demokracja na tym polega, że prawa mniejszości muszą być chronione. Nie bądźcie obojętni, kiedy jakkolwiek władza narusza przyjęte umowy społeczne, już istniejące. Bądźcie wierni przykazaniu. Jedenaste przekazanie: nie bądź obojętny.

Bo jeżeli będziesz, to nawet się nie obejrzycie, jak na was, na waszych potomków jakies Auschwitz nagle spadnie z nieba.

Załącznik nr 2

Wyciąg z Konstytucji RP oraz ustawy Kodeks karny.

Konstytucja RP

Art. 5.

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 31.

1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.
2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.
3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw

Art. 54.

1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.

(...)

Art. 57.

Każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określać ustawa.

Kodeks karny

Art. 222.

§ 1. Kto narusza nietykalność cielesną funkcjonariusza publicznego lub osoby do pomocy mu przybranej podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3.

Art. 256.

§ 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic

narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej. (...).

Art. 257.

Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Załącznik nr 3

Karta pracy ucznia

Pytanie	Odpowiedź
Co było tematem filmu?	
Z jakich praw lub wolności człowieka korzystali protestujący? Czy sposób korzystania przez nich z tego prawa był Twoim zdaniem zgodny z prawem. Uzasadnij.	
Czym jest patriotyzm? Uzasadnij.	
Czym jest stereotyp? Podaj przykłady.	
Czym jest mowa nienawiści? Kto jest narażony na to aby stać się ofiarą mowy nienawiści?	
Wskaż historyczne przykłady używania mowy nienawiści i negatywnych stereotypów do budowania atmosfery nienawiści wokół konkretnych grup ludzi.	